

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend. . .

De Reformatie

jaargang 59 / 20

11 februari 1984

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

Hoe abnormaal is het fascisme? I

UIT DE SCHRIFT

Leven uit het volle Woord

KERKELIJK LEVEN

De eenheid van het belijdend leven

KORT GEHOUDEN

Kort Verslag

BOEKBESPREKING

Een weergave van de Dordse

Leerregels II (slot)

De eigenheid van het gereformeerd onderwijs

PERSSCHOUW

Verloedering door gokken/

Ziekelijke zelfkleining/

Zorgen van de Gereformeerde

Bond in de Hervormde Kerk

Vijf mei 1983, een zonnige dag. Vanaf een terrasje ergens in de binnenstad van Rotterdam zijn vrolijke draaiorgelklanken te horen. Temidden van de drukte delen jongeren aan voorbijgangers een pamflet uit. Het bevat o.a. een uitnodiging voor een anti-fascisme-racismefestival. In de tekst op de achterkant valt te lezen dat vijf mei een dag is vol van 'verlangen naar bevrijding van alle angst, onderdrukking, vernedering en moord. Van verlangens die willen verhinderen dat er ooit weer oorlog of fascisme komt. Dat nog iemand gebukt en angstig over straat moet gaan. Verlangens die leven overal ter wereld in de harten van mensen die met volle overgave strijden om ze tot werkelijkheid te maken. Die willen verhinderen dat enge fascistische en racistische clubjes die haat wekken en aanzetten tot vervolging, weer de kans krijgen'.

Hoe abnormaal is het fascisme?

I

De zon schijnt nog. Maar dat spreekt niet vanzelf. De machten van de duisternis loeren op hun kans. Hun namen zijn bekend: fascisme en racisme. Vrije en strijd bare mensen zullen waakzaam moeten blijven om te voorkomen dat ze niet nog eens zullen teruggebracht worden tot de schimmen van wat ze eens waren.

En inderdaad, voor mensen van de twintigste eeuw is er minder reden dan ooit de macht van het kwade te onderschatten. Zijn ooit zoveel mensen geestelijk en fysiek tot slachtoffer gemaakt van regiems die op mateloze wijze hun aanspraak deden of doen gelden op de mensen aan hen onderworpen? Ieder die in een wereld waarin de vrijheid om te gaan en te staan gedachteloos geaccepteerd wordt, oproept tot waakzaamheid verdient het daarom **beluisterd te worden.**

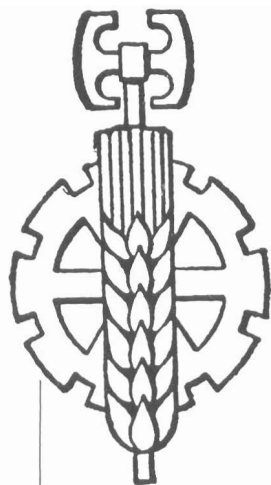
Maar wie waakzaam wil zijn is er wel bijzonder bij gebaat om ten naaste bij te weten

welke gevaren hem bedreigen en waarop hij 329 heeft te letten. Het is de vraag of de boze herinnering aan de doorstane ellende in de jaren dertig en veertig die zoveel mensen achtervolgt een goede richtingaanwijzer is om de gevaren die onze maatschappij nu (eventueel) bedreigen te onderkennen. Het zou niet de eerste keer zijn dat mensen, bezig om te voorkomen dat het verleden zich herhaalt, door de toekomst overrompeld worden.

De grote aandacht die nu nog steeds besteed wordt aan het verschijnsel fascisme en nationaal-socialisme en aan de signalering van een eventuele herleving daarvan laat zich echter niet alleen verklaren vanuit de herinnering aan alle ellende die deze bewegingen over de mensheid hebben gebracht. Minstens zo belangrijk is de nog steeds aanhoudende verbijstering dat het mogelijk is geweest dat zoveel mensen zich hebben laten misleiden door de ideeën van het fascisme.

Men zou kunnen zeggen, Hitler en de zijnen hebben de samenleving in dezelfde afgrond laten kijken als Freud indertijd het individu toen hij de mens ontdekte aan zijn onbewuste driftleven. Maar net zoals toen vele redelijke en fatsoenlijke mensen weigerden te accepteren dat de werkelijkheid waarover Freud sprak hun werkelijkheid was, zo wordt het fascisme door velen beschouwd als een ziekte die de samenleving van buitenaf bedreigt, verspreid vanuit 'enge clubjes'. Men ziet geen wezenlijke band tussen het fascisme en zichzelf of tussen het fascisme en de eigen democratische samenleving. Fascisme en democratie, een totalitair systeem en democratie, ze lijken zozeer elkaars tegengestelden dat spreken over een wezenlijke band tussen die twee nogal ongerijmd klinkt.

Blijft de vraag, hoe lieten zovelen binnen een democratische samenleving als die van Duitsland of Italië en in veel mindere mate

Embleem van de Franse fascistische organisatie, Le Francisme.

ook in Nederland en andere Westeuropese landen zich voor het fascisme winnen. Die vraag is zoals begrijpelijk in allerlei toonaarden gesteld. En beantwoord. We zullen enkele algemeen in omloop zijnde en elkaar aanvullende verklaringen de revue laten passeren.

Daarvóór is het natuurlijk nodig eerst kort te omschrijven wat onder fascisme verstaan moet worden. Temeer omdat deze term in het spraakgebruik vaak onzorgvuldig gehanteerd wordt.

■ Wat is fascisme en wat is het niet?

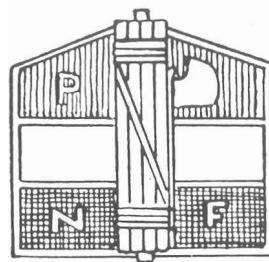
In het program dat pas samengesteld werd enkele maanden na de oprichting van de beweging in maart 1919 presenteerden de Italiaanse fascistten zich als revolutionair, antidogmatisch en anti-demagogisch. Over veel sociale en economische problemen bleef het program vaag. Die zouden geregeld worden als de fascistten aan de macht waren. Maar in de begintijd pleitten de fascistten voor verschillende 'linkse' programmapunten zoals invoering van een minimumloon en medebeslissingsrecht voor arbeiders.

De totaalindruk die het program biedt is bovenal dat men zich verzet tegen alle gevestigde machten en politieke stelsels. De fascistische beweging is vooral een anti-beweging: anti-democratisch, anti-liberaal, anti-communistisch, anti-intellectueel enz.

Het eerste N.S.D.A.P.-program dat in februari 1920 afgekondigd werd in München vertoont dezelfde trekken met daarnaast een zwaar accent op anti-semitische en racistische programpunten. Men kan daarom het nationaal-socialisme karakteriseren als fascisme plus racisme.

Deze beide termen hebben sindsdien door de catastrofe die met name de Joden getroffen heeft zo'n negatieve lading gekregen, dat ze maar al te makkelijk als scheldwoord gehanteerd worden. Ieder persoon of regiem verdacht van een op enigerlei wijze autoritair of discriminerend optreden kan een beschuldiging van fascisme of racisme verwachten.

Toch is het belangrijk om duidelijk vast te stellen dat de term fascisme niet van toepassing is op bijvoorbeeld de militaire dictatuur in Chili. Oppervlakkig bezien zijn er overeenkomsten met de fascistische dictaturen van Hitler en Mussolini zoals terreur, nationalisme en militarisme. Maar goed beschouwd zijn dergelijke trekken terug te vinden bij talloze regiem in de wereldgeschiedenis. Wat de Duitse en Italiaanse dictatuur echter apart zet van andere gewelddadige regiem is niet zozeer de graad van technische perfectie waarmee een onmenselijk

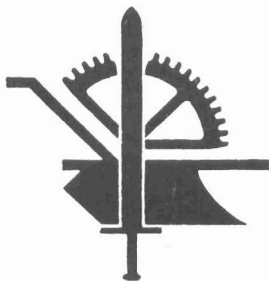

De insignes van de Italiaanse Partito Nazionale Fascista met de fasces.

systeem werd uitgevoerd, maar de ideologische geladenheid achter het systeem.

In beschrijvingen van het fascisme wordt vaak gewezen op de armzaligheid en vaagheid van de denkwereld van Hitler en Mussolini in vergelijking met de penetrante maatschappij-analyse van het marxisme of de rijke en veel omvattende liberale denkwereld. Het fascisme lijkt daartegenover eerder een overcomplete kretologie dan een complete ideologie te bieden. De geschriften en redevoeringen van de fascistische leiders laten niet veel anders zien dan rancuneuze en platvloerse propaganda. De destructieve aard en het nihilistische geweld van de fascistische dictaturen zoals die zijn gebleken maken het vooral achteraf moeilijk om daarin iets te vinden dat serieus genomen moet worden als uiting van de menselijke geest. Op hol geslagen haatgevoelens, grootheidswaan, een onvolwassen en onevenwichtige drang om op te gaan in een groter geheel, dat lijken de ingrediënten waaruit het fascisme is samengesteld. Alleen een abnormale situatie kan een samenleving serieus vatbaar maken voor dergelijke gevoelens.

In de vele theorieën die over het ontstaan van het fascisme zijn opgesteld wordt dan ook veel aandacht gegeven aan allerlei factoren die de opkomst van het fascisme begunstigen. We noemen er een paar. De afkeer van

Insignes van het Vlaamse Verbond van Dietsche Nationaal-Solidaristen

Het embleem van de Nederlandse Nationaal-Socialistische Beweging die onder leiding stond van Anton Adriaan Mussert.

een democratie die te zwak leek om de maatschappelijke problemen flink aan te pakken. Het feit dat Italië en Duitsland nog jonge staten waren waarin de democratische traditie nog nauwelijks wortel had geschoten. De algemene teleurstelling over de afloop van de oorlog en de weerzin tegen de inhoud van het Verdrag van Versailles. De angst voor het communisme dat sinds de Russische revolutie van 1917 een gevaarlijke macht was geworden. De afkeer van moderne ontwikkelingen die de gevestigde tradities ondergroeven. De sociaal-economische ontwrichting door de crisis van 1929 – in Duitsland al eerder door de hollende inflatie uit het begin van de jaren twintig. Allemaal zaken die de Duitse en Italiaanse maatschappij in diepe beroering brachten. In dat troebele water konden meeslepende demagogen als Hitler en Mussolini hun aanhang makkelijk aan de haak slaan.

Toch zou het een eenzijdige voorstelling van zaken zijn als men aanneemt dat voornamelijk verbitterde uit hun evenwicht gebrachte of domme makkelijk te beïnvloeden mensen kozen voor het fascisme. Er mag dan vaak een negatieve aanleiding zijn geweest om lid te worden van een fascistische partij, zoals ook wel blijkt uit het sterk fluctuerende ledenbestand van de N.S.D.A.P. en ook van de N.S.B. hier te lande, daarnaast valt niet te ontkennen dat het fascisme voor velen in een diepgevoelde behoefte voorzag. Daarom, omdat het fascisme in de jaren twintig en dertig in zoveel landen ook buiten Duitsland en Italië op zoveel mensen een sterke aantrekkingskracht uitoefende, nemen we de feiten en de mensen van toen pas werkelijk serieus als we het fascisme niet alleen verklaren vanuit abnormale omstandigheden. Het moet de moeite waard zijn om te begrijpen waarom voor veel tijdgenoten het fascisme, positief, veel betekende. Dat de ideeën van het fascisme vaag waren en weinig diepgang hadden is al gezegd. Maar het feit dat deze ideeën hun stempel hebben gezet op het gedrag en de geest van velen en een totalitair systeem hebben voortgebracht mag reden genoeg zijn om toch te spreken van een ideologie van het fascisme en nationaal-socialisme. De vraag is dus – wat had de ideologie van het fascisme de mensen positief te bieden? En welke mensen voelden zich hiertoe aangetrokken?

Jac. Schaeffer

Er staat ook geschreven: Gij zult de Here, uw God, niet verzoeken.

Mattheüs 4 : 7

UIT DE SCHRIFT

331

Leven uit het volle Woord

■ Biblicisme

Elke ketter heeft zijn letter. Iedereen kan wel een tekst plukken uit de Bijbel om zijn standpunt kracht bij te zetten. De Bijbel is alle eeuwen door op de meest uiteenlopende wijze geplunderd en misbruikt. Wie vandaag met Jehova-getuigen spreekt, merkt, dat ze een grote letterkennis hebben verzameld. Wie vandaag een pacifist beluistert, hoort hem zich beroepen op het zesde gebod om daarmee alle oorlogvoering en wapengebruik af te wijzen. Biblicisme alom. Er wordt uit de Bijbel gehaald, wat men nodig heeft, zonder op het geheel van Gods Woord te letten en dat in rekening te brengen.

De Satan is op dit front uiterst actief. Hij kan zich nl. voordoen als een engel van het licht. Hij kan een kansel beklimmen en gaan preken. Hij is op zijn sterkst, als mensen niet in de gaten hebben, dat hij er is; als ze met de Bijbel bezig zijn. We zullen deze taktiek van de Satan hebben te doorzien en te weerstaan. Dat kan alleen door op de juiste wijze met Gods Woord om te gaan. Wij kunnen dat leren van onze Heere Jezus Christus. Hij werd óók met een woord uit de Bijbel, verzocht door de duivel, maar wees de verzoeking af in volmaakte gehoorzaamheid áán de Bijbel. Hij deed dat als onze Borg en Middelaar, die ons vandaag in dezelfde strijd de goede wapens aanreikt.

■ Misbruik van Gods Woord

De Heere Jezus had de eerste aanval van de Satan afgeslagen met een Schriftwoord: niet bij brood alleen zal de mens leven, maar bij alle woord, dat uit Gods mond uitgaat. Jezus

Christus leefde bij het Woord! Het geraffineerde van de Satan is, dat hij daarbij aansluit. Jezus had gezegd: Ik wil leven bij alle woord van God? Dan de proef op de som. De Satan neemt hem mee naar de tempel, Vaders huis. Dat maakt de verzoeking straks dubbel zwaar. Die is al zwaar genoeg door de wijze waarop de Satan hem doet. Hij haalt een tekst aan. Hij zegt: spring maar van het dak van de tempel, wánt er staat toch geschreven: aan zijn engelen zal Hij, de Heere, opdracht geven aangaande u en zij zullen u dragen op handen, zodat gij uw voet niet aan een steen stoot. De duivel tracht nog steeds de Heere Jezus áf te brengen van de gehoorzaamheidsweg en schroomt niet daarvoor nu Gods Woord zelf te gebruiken. En het citaat uit Psalm 91 is correct. Ongetwijfeld. Maar in de mond van de duivel wordt het een leugen. Want hij licht het uit zijn voegen, haalt het uit zijn verband en misbruikt het zo. Hij wendt een tekst aan om mensen, om zelfs Gods Zoon aan het wankelen en twijfelen te brengen: is het niet, dat God gezegd heeft . . . ? De psalmdichter spreekt over Gods bevel aan engelen om uit te vliegen tot redding van Gods kinderen, die bij het dienen van de Heere in gevaar zijn gekomen. Die kinderen dwingen niet Gods hulp áf door gevaarlijke toeren uit te gaan halen; ze mogen rekenen op Gods hulp, als ze naar zijn bevelen leven. Maar de Satan maakt de tekst los uit het geheel en isoleert het zo van het volle Woord. Zo werkt hij. Ook vandaag. Schijnbaar vroom. Een verkeerde omgang met Gods Woord heeft al vele kerkmensen in verwarring gebracht. Als je de teksten isoleert, kun je komen tot verwerping van de kinderdoop; als je het geheel van de Schrift negeert, kun je zomaar tot een ware Israëlcultus komen. En de duivel lacht. Hij is actief in moderne theologie, maar ook in conservatief biblicisme. De duivel kan ook vroom praten! Er is maar één remedie: leven uit het volle Woord.

■ Onderworpenheid aan het Woord

Die ene goede weg is de Heere Jezus gegaan. Hij weerstond de verzoeking door schriftwoord met schriftwoord te vergelijken, door de ene tekst in het licht van de andere te lezen, door niet te isoleren. Er staat óók: gij zult de Heere uw God niet verzoeken. Christus houdt álles voor waarachtig, wat God ons geopenbaard heeft. Hij leeft dus in gelóóf (zondag 7 HC), anders dan de Satan. Geen eigenwillig gebruik van teksten, maar léven naar het volle Woord van God. Niet de Heere uitdagen, zoals Israël deed in de woestijn. Het volk zei: de Heere moet zich maar eens

bewijzen; Hij moet zijn almacht maar eens waarmaken. Maar Mozes zegt: nee, Gods volk mág God niet verzoeken; het moet onvoorwaardelijk geloven, ook zonder te zien. Het moet het niet hebben van spectaculaire ingrepen van God, maar van zijn beloften. En zo heeft de Heere Jezus geleefd. Hij dwong Vader niet tot een wonderdaad. Hij wachtte op Vaders bevelen. Hij gelooft het Woord en hoeft niet eerst te zien. En dan komen de engelen vanzelf weg. Legioenen in getal om Hem te dienen. Als de belofte en de eis (Psalm 91 en Deut. 6) maar niet van elkaar worden losgemaakt. Zo heeft de Heere Jezus de verzoeking weerstaan en overwonnen. Hij deed dat voor ons. Hij deed wat wij niet konden. Hij kan ons dus ook vandaag als een sterke Held terzijde staan in onze verzoeken. Hij heeft alles volbracht. Hij bewaart en beschermt ons en zendt zélfs zijn engelen tot onze hulp. Dat is onze kracht. En verder staat ons maar één ding te doen: leven uit het volle Woord, gehoorzaam en blij. Dan kan ons geloof nooit teveel verwachten en dan is de strijd tegen de duivel nooit hopeloos.

H. J. Messelink

De eenheid van het belijdend leven

Het is opvallend en verheugend, hoe in de laatste tijd de christelijke en gereformeerde leer van de eeuwige uitverkiezing in Christus ¹ sterke aandacht krijgt, ook sterker dan in recent verleden wel het geval is geweest. Dat hangt voor een deel wel samen met de frontale aanvallen op deze leer, bijvoorbeeld van nederlands gereformeerde zijde in *Opbouw* bij monde van drs. W. G. Rietkerk. Die aanval (alsmede het skeptisch spreken over deze belijdenis ook in éigen kring, zoals ik dat zelf onlangs in dit blad moest constateren) is diep te betreuren. Maar we zullen er ook open oog voor hebben dat de Here uit dit kwaad iets goeds tevoorschijn roept. In het Kerkblad voor het midden van het land (de 'kerkbode van Boersma') opponeert ds. J. Kok tegen de beschouwingen van Rietkerk en hij laat de verbanden met Karl Barth en G. C. Berkouwer zien. In de kerkbode voor het Noorden neemt ds. H. J. de Vries de beschouwingen van ds. Kok over en wijst zijnerzijds op de lijn die van *Opbouw* naar de zgn. 'evangelische' beweging loopt. Het is waardevol materiaal, ook met betrekking tot de leer van de verwerping (DLR I, 15).

Daarnaast is te wijzen op de in ons blad reeds besproken studie van dr. M. J. Arntzen over de vrederaad. *Van eeuwigheid als grond gelegd*. In zekere zin is de leer van de vrederaad niet anders dan een uitwerking van de belijdenis van onze eeuwige uitverkiezing in Christus. In de leer van de vrederaad wordt het besluit van de uitverkiezing gezien als een

raadslag, een 'onderhandeling' van de drie Personen, Vader, Zoon en Heilige Geest tot onze zaligheid. Het is van uitnemende betekenis voor het leven des geloofs in volle omvang dat in een tijd van krachteloos universalisme en van algemene verzoening (drijfkracht achter allerlei zogenaamde bevrijdingstheologie!) bespreking van dit rijke onderdeel van de gereformeerde theologie plaats vindt.

Er is meer. Er is ook aandacht voor het geheel van de Leerregels. Ds. E. Koop bracht een populaire verklaring *De Dordtse Leerregels dichterbij gebracht* ², die zich kan meten met het vroegere werk van T. Bos en J. G. Feenstra (om enkele namen van kerkelijk-gereformeerde verklaarders van de Leerregels te noemen). Misschien vinden we gelegenheid over deze kommentaar binnenkort nog een enkele opmerking te maken. Nú hebben we in ieder geval al aangekondigd – dat mocht niet te lang wachten! – en ook in het kader van onze tijd gezet.

En er is nog meer. Er is ook veel aandacht voor de tekst van de Leerregels – en dat niet los van de inhoud. We geven juist in deze weken aandacht aan een 'modernisering' in zagezegd 'gewoon Nederlands' door een werkgroep uit Groningen. Dan is er nog het rapport van de deputaten-kerkboek die een voorstel van definitieve versie van de Leerregels plus een modernisering van de 'verwerping der dwalingen' op de tafels van de kerkelijke vergaderingen hebben gelegd. Op een enkel punt hopen we van deze voorslag nog enige bespreking te geven.

Er is dus heel wat aanbod! En daarachter ligt een verkwikkende aandacht. We hebben alle reden om hiervoor dankbaar te zijn!

Maar de christelijke belijdenis wil vanwege haar eigen aard worden uitgedragen. Het is een belijdenis van enige troost in *leven en sterven*. Dat geldt ook van deze belijdenis van de vrijmachtige genade van de drieënige God.

Het zou niet best zijn als we enerzijds onze belijdenis met haar duidelijk gereformeerd merk zouden hebben in de kerk, op onze kerkelijke studieverenigingen en voor ons (om het zo even te noemen) persoonlijk gebruik en anderzijds daarvan niets zouden (laten) merken in ons spreken naar buiten toe. Dan zou immers die gereformeerde belijdenis maar zo kunnen verkommen tot een zaak van de (kerkelijke of persoonlijke) binnenkamer. En wie zou in een zo geheten democratische samenleving de man of de vrouw in zijn of haar binnenkamer niet gunnen dat hij zo zijn particuliere overtuiginkjes

In dit artikel wordt mee 333
in verband met een
verheugende ervaring
van aandacht voor de
gereformeerde belij-
denis, vooral de
Dordtse Leerregels,
een pleidooi gevoerd
voor het voortdurend
expliciet maken van de
Schriftuurlijk-confes-
sionele uitgangspun-
ten onder meer in het
optreden naar buiten
toe, waarbij bij wijze
van voorbeeld ge-
wezen wordt op het
staatkundig-politieke
optreden.

¹Vgl. *Heid. Cat. Z. 21, NGB art. 16, DLR I.*

²E. Koop, *De Dordtse Leerregels dichterbij gebracht*, Uitg. Van den Berg, Kampen, 1983, omvang 190 bladzijden, prijs f 17,50 (o.i. een wel uitermate billijke prijs voor een zo mooie uitgave zelfs met onderscheiden reproducties!).

zou hebben en zou koesteren en daarover bijvoorbeeld op de zondag zou spreken met gelijkgestemde zielen?

Maar een andere zaak is de belijdenis van de kerk van Christus *naar haar Schriftuurlijke inhoud* thetisch en antithetisch tot gelding brengen in het hele leven. Dan komen er spanningen. Dan ontstaat er strijd. Dan komt ook de smaadheid om Christus' wil binnen de horizon. *Maar dan krijgt het Evangelie óók klank*. Dan is het de moeite waard om de gemeenschap te mobiliseren. Dan is er ook de vreugde van de gemeenschappelijke dienst in het gemeenschappelijk getuigenis.

De oude J. C. Sikkel heeft in zijn tijd er al indringend tegen gewaarschuwd dat de kerk met haar ambten, bedieningen en prediking *in zichzelf* gekeerd zou zijn en met haar boodschap *zichzelf* zou zoeken. Hij deed het met termen aan de theologie van zijn tijd (Kuyper en Bavinck) ontleend. Daar is zeker kritiek op te oefenen. Maar hoe kan hij ons ook waarschuwen tegen een zelf-voldaanheid, die van de kerk een zaakje maken zou, waar de rijkdom opgeborgen ligt in ... een oude kous.

Een enkel citaat:

'Die dienst en roeping van het Lichaam van Christus geldt ook weer dit *Lichaam* zelf en geldt zoo ook de *leden* en de diensten, de *ambten*.

Maar ze gaat allerm minst in de verplichting tegenover die leden en tegenover die ambten op.

Zoo we de taak en roeping der Gemeente tot de geloovigen, tot de ambten, tot het kerkelijk '*instituut*' bepalen, trekken we slechts een cirkel, die van de ambtelijke instelling uitgaat en tot de ambtelijke instelling terugkeert. We laten dan de Gemeente inderdaad *voor zichzelf* en dan nog wel voor zichzelf als '*instituut*' voor haar ambtelijke ordening, bestaan.

Heel de ambtelijke instelling en ordening, heel het '*instituut*' der Gemeente is slechts een *middel*, een *hulpmiddel*, dat zijn doel niet in zichzelf heeft'.

En waar dan wel? Laat Sikkel die vraag zelf stellen en beantwoorden:

'Waar zou het einde, het doel der taak liggen van het Woord Gods, van den dienst des Woords, van het instituut der Gemeente?

Waar anders dan in het leven der geloovigen, niet als instituut maar als organisme, als woonstede Gods in den Geest, als koninklijk priesterdom, als het verkregen *volk* des Heeren; in het leven van de geloovigen als geestelijke gemeenschap onder en met en

voor den verheerlijkten levenden Christus; in het leven der geloovigen als geestelijke menselijke gemeenschap in de menschheid in het georganiseerde en organische historische menselijke leven op aarde.

Welbewust moet dit menselijke leven der geloovigen, die door den Heiligen Geest het Lichaam van Christus op aarde zijn, uitkomen in het leven der menschheid en der tijden, in den gang en de worsteling van dat historische menscheven.

In het licht van het Woord Gods moet dit leven der geloovigen in gemeenschap jagen naar het wit, naar het mensch-zijn, naar het mensch-zijn-in-gemeenschap, tot den prijs der roeping Gods, die van boven is in Jezus Christus'.

Dan stelt ook Sikkel vragen van *personele* aard aan de orde, zoals die in zijn tijd wel werden gesteld. Maar hij laat dan zien, hoe de *eerste* vraag altijd een andere is. Deze:

'De groote vraag is, gaat het politieke en sociale leven *den verhoogden en verheerlijkten levenden Christus* aan, ja of neen?

Heeft hier *de levende Gemeente van Christus* de geestelijke gemeenschap der geloovigen in de menschheid, in maatschappij en volk, een hemelsche roeping, ja of neen?

Heeft *het Woord Gods* hierin voor hen zeggenschap, ja of neen?' ³.

Zo hebben we in de jaren na de Vrijmaking de vragen onder ogen mogen zien van 'zelfstandig optreden in de politiek' ⁴. Men moet eens nagaan hoe in die tijd onlosmakelijk de organisatorische kwesties en de vragen van al dan niet 'interkerkelijke' samenwerking samenhangen met het weer vrijgekomen zicht op de noodzaak de INHOUD van onze christelijke confessie naar buiten te brengen en gestalte te geven. Zo kwamen op het bekende Amersfoortse congres van 1948 de Dordtse Leerregels bij voorbeeld ter sprake: tegenover een overschatting van de mogelijkheden van de natuurlijke mens in gemene-gratie-concepten van de toenmalige Antirevolutionaire Partij vroeg K. Schilder weer aandacht voor wat de kerk beleed over de doodstaat van de zondaar, hoe de natuurlijke mens het natuurlijk licht in ongerechtigheid *ten onder* houdt (DLR III/IV). Van daaruit werden thetisch en antithetisch de lijnen doorgetrokken.

We leven nu veertig jaar later. In een andere tijd. Zeker. Maar het blijft roeping de éne, christelijke belijdenis naar haar INHOUD doortocht te geven.

Gaat dat de aandacht spannen, dan behoeven

³ J. C. Sikkel schreef zo in zijn blad *Hollandia* in het jaar 1906. Men kan het terugvinden in het prachtige boekje *Dienst des Woords*, waarin artikelen van Sikkel zijn gebundeld.

⁴ In die tijd een artikelen-serie van prof. K. Schilder in *De Reformatie*.

we niet te zeggen dat vragen van samenwerking onbelangrijk zijn. Maar dan vervallen we ook niet in de andere fout dat we zouden menen: als wij nu in allerlei posten en postjes *onze* mannetjes hebben, dan 'zit het wel goed'. Automatisch. En als dan die mannen bij tijd en wijle willen komen verklaren dat zij de kracht voor hun werk toch wel zondags in de kerk krijgen en als vervolgens de buitenwacht ons brave en nijvere lieden vindt, dan zouden we wel over kunnen gaan tot de orde van onze dag? Dan is dus het program van de 'doorgaande reformatie' geslaagd? En anderen kunnen er dan over gaan twisten, of we de kring van 'onze mannen' niet wat ruimer zouden maken. En slaagt dat, wie weet hoeveel zetels we dan wel niet binnenhalen bij een volgende verkiezing!

We zullen het in deze ronde woorden niet zo gauw zeggen ter ener- en ter anderer zijde. Maar lopen we allemaal met elkaar niet wat het gevaar dat we de vragen van de *personele bezetting* meer gewicht gaan toekennen dan die van Schriftuurlijke en dus van confessionele stootkracht? Hoe makkelijk zouden we dan onze krachten niet kunnen verteren in op zichzelf niet onbelangrijke vragen van bijvoorbeeld politieke samenwerking, terwijl de zaak van de *gereformeerde* politiek, haar basis, haar uitwerking, haar inhoud, haar doelstelling nauwelijks meer onze aandacht zou hebben en de fundamenteel-confessionele analyse helemaal niet meer aan bod zou komen.

Wij hebben – om een voorbeeld te noemen – zeker interesse in een discussie tussen drs. A. Kamsteeg en prof. Goudzwaard over de vraag van de plaatsing van kernwapens en in het algemeen van het recht van nucleaire bewapening (zoals we die discussie onlangs in het Ned. Dagblad konden volgen). Maar dan moet er wel helderheid zijn over de principiële positie van Goudzwaard, over zijn uitgangspunten en beheersende overtuigingen. We moeten niet de indruk krijgen dat hier twee confessioneel-gereformeerden (de één dan min of meer 'toevallig' vrijgemaakt-gereformeerd en de ander even toevallig 'nederlands-gereformeerd') met elkaar over een urgente zaak van gedachten wisselen.

Nee, twee werelden botsen hier, die van het calvinisme en van het eigentijdse anabaptisme, doperdom. Het is in *die* botsing dat van ieder van ons positiekeuze wordt gevraagd. We spraken daarover in ons vorige nummer en gaan daar dus nu niet meer afzonderlijk op in. Wat ons nu bezighoudt is *de éénheid van het belijdend leven*. Bij de opleving van de aandacht voor de inhoud van de gereformeerde confessie moge die éénheid ons bezig

houden, opdat het christelijk leven niet weg zal ebben in formalisme. Als zou het nóemen van de drie formulieren van eenheid eigenlijk al een geestelijke winst van de eerste orde zijn.

Het is in dit verband dat we er zo vrolijk van kunnen worden dat in eigen tijd de leer van de vrederaad, van de drieëenheid, van de uitverkiezing van eeuwigheid weer bespreking vindt. Als dat dan maar ons werkkapitaal is!

Als we ergens bij onszelf en bij onze jeugd weerstand willen opbouwen tegen het geestelijk klimaat van onze dagen, tegen de eigentijdse religieusiteit, zoals die in het IKV gestalte krijgt, *dan hier!* Niet in deze zin als zou men in de belijdenis van de uitverkiezing en van het 'verbond der verlossing' een contra-program vinden – kant en klaar – tegenover de theologie van de revolutie, tegenover het hedendaagse agressieve pacifisme. Zo gaat dat niet met de Schrift en dus ook niet met de christelijke confessie. Maar wie eenmaal gezien heeft, hoe ons geestelijk klimaat wordt vergiftigd doordat *de religieuze mens* met zijn eigentijds levensgevoel de dienst wil uitmaken, die gaat verstaan van hoe groot gewicht het is *recht van onze God te leren spreken* en van zijn *welbehagen in Christus Jezus*.

In het moderne, ook christelijke pacifisme hebben we te doen met een mens die wanhopig een uitweg zoekt in een chaotische, dreigende tijd. We mogen niet langs die wanhoop heenlopen in enghartige geborneerdheid. We moeten wel onderkennen hoe die wanhoop wordt gevoed uit de *verborgen* bron van de menselijke zelf-genoegezaamheid. De mens, die eigen leven wil garanderen en eigen toekomst zeker wil stellen en meent dat dit binnen zijn mogelijkheden ligt, die mens zal voortdurend geslingerd worden tussen hoogmoed en wanhoop. Hij is enerzijds trots op de krachten die hij ontketent en hij ziet anderzijds dat hij aan die ontketende krachten ondergaat. Mar hij krijgt nooit *zichzelf* in het vizier, zó als hij zichzelf zijn toekomst ontnemt *omdat* hij denkt de toekomst te kunnen scheppen.

In de wereld van die mens is het voor de christen een dure roeping in eigen leven *te laten zien* en in christelijke vrijmoedigheid ook in het publieke leven onder *woorden te brengen* dat de drieënige God niet alleen de Schepper van hemel en aarde is en ons op die aarde een roeping heeft gegeven (het onder ons veelgeroemde 'cultuurmandaat'), maar dat deze God met zijn wereld ook een *eeuwig heilsoverleg* heeft. Daarvan hebben de mensen geen wetenschap uit zichzelf. God heeft

het ook eeuwen en eeuwenlang voor de mensen verborgen gehouden. Maar in de volheid van de tijd heeft Hij zijn Zoon gezonden, het Lam dat de zonde van de wereld wegneemt, Joh. 1,29. *In Hem* heeft God dat heilsoverleg van eeuwigheid geopenbaard en zó is het ons door de apostelen van het Nieuwe Verbond gepredikt. Deze waarheid draagt de kerk van Christus de wereld in, I Tim. 3,15. Zo mogen we ook in de kerk de *wereldsgeschiedenis* kennen in die éne hoofdlijn van de *vrijkoop* met het kostbare bloed van Christus als van een onberispelijk en vlekkeloos Lam. Hij was tevoren gekend vóór de grondlegging der wereld (daar is de fundering van de leer van de vrederaad!), maar Hij is bij het einde der tijden geopenbaard terwille van de gemeente, die door Hem gelooft in God die Hem opgewekt heeft uit de doden en Hem heerlijkheid gegeven heeft, zodat het christelijk geloof tevens hoop is op God (vgl. 1 Petr. 1,20.21).

Het zal er om gaan dat dit geloof in de Christus en in zijn opstanding en heerlijkheid —, dit geloof in de borgtocht in het bloed van Christus naar de raad en de voorkennis van God de Vader vrijuit belijdenis vindt *tegenover* de hoogmoed en *tegenover* de wanhoop van onze (christelijke) wereld.

Dat is een *thetische* belijdenis.

Maar het is tegelijk een belijdenis die *anti-thetisch* komt te staan tegenover alle menseelijke zelfgenoegzaamheid.

Wij zullen de gereformeerde belijdenis niet moeten *minimaliseren* om maar een zo breed mogelijke samenwerking tot stand te brengen. Als die belijdenis naar het Woord is, dan moeten we haar *maximaliseren*, niet om *formele* scheidslijnen te trekken, maar om op iedere plaats en in iedere actie te laten zien wat de *inhoud* van het Evangelie van de Schriften en wat dáárom ook de *inhoud* van de gereformeerde confessie aan regenererende krachten in zich heeft. Om die regeneratie moet het ons gaan. Daarin heeft de Vader welbehagen in de Zoon van zijn liefde. Dáártoe werkt ook de Geest en wil Hij ons als zijn instrumenten gebruiken. Hoe groot is die gunst!

J. Kamphuis

Kort Verslag

Laat ik als bekend mogen veronderstellen dat de Korte Verslagen van kerkeraadsvergaderingen, classicaal vergaderingen en welke vergaderingen er nog meer zijn in ons kerkelijk leven bijzonder geliefde lectuur zijn. Ze nemen dan ook geen kleine plaats in in onze kerkelijke bladen. Gaat u het ook zo dat het de eerste stukken zijn waar je bij het lezen van het blad op afvliegt? Wat mis je veel als je ze ongelezen laat liggen!

U zult tot uw verdriet in deze kolommen dan ook een lacune constateren. Ditmaal willen we daar toch iets aan doen. Daarom geven we u met vreugde en met gepaste trots een nieuwigheidje in ons blad:

KORT VERSLAG van de vergadering van de redactie (in smal verband) van 'De Reformatie', gehouden op vrijdag 27 januari 1984 ten huize van mevr. De Vries te Zwolle.

1. De eindredacteur opent de vergadering.
2. Alle kernredacteuren (b)lijken wettig en gezond aanwezig te zijn; ook de assistent is ter vergadering aanwezig.
3. De agenda worden vastgesteld, nadat nog vele punten in de concept-agenda zijn toegevoegd.
4. De notulen van vorige vergaderingen worden niet gelezen, maar wel vastgesteld.
5. Ingekomen stukken worden behandeld:
 - a. brief van br. A. te B. wordt met instemming gelezen;
 - b. brief van br. C. te D. zal door de eindredacteur worden beantwoord;
 - c. rapport over het werk van de afgelopen tijd; gaat in circulatie.
 - d. brief van br. E. te F.; wordt in comité afgehandeld.
6. De aangeboden nieuwe boeken ter recensie zullen naar diverse scribenten gezonden worden.
7. Enkele regelingen worden getroffen.
8. De rondvraag levert enige stof voor bespreking op.
9. Niets meer aan de orde zijnde sluit de eindredacteur de vergadering.

Nu zou ik eigenlijk gewoontegetrouw moeten ondertekenen met 'op last van de vergadering'. Maar dat kan niet, want ik heb helemaal geen 'last' van de vergadering gekregen. Het schrijven van dit Kort Verslag heb ik zelf als een last me opgelegd. Ik hoop nu maar dat het lezen van bovenstaand Kort Verslag u enkele plezierige ogenblikken heeft bezorgd en u nuttige informatie heeft verschaft. Want daar gaat het toch maar om.

U bent nu weer helemaal op de hoogte van de vele werkzaamheden van de redactie. Het is een goed ding dat u van alle mogelijke en onmogelijke vergaderingen zo breed mogelijke informatie krijgt, en dan niet over bijzaken en routinezaken. Daarom gaven we ook ons verslag over 27 januari.

Mocht u desondanks van mening zijn dat het verslag wel erg kort is uitgevallen moet u maar bedenken dat het geschreven werd voor de rubriek 'Kort gehouden'.

Bovendien werd het geschreven op last van mezelf.

C. J. Smelik.

en ook het behoud door Hem een genade-gave van God, zoals geschreven is' (volgt citaat van Ef. 2 : 8 en Fil. 1 : 29).

In de weergave van de Groningse werkgroep is I,5 het volgende geworden:

'Niet God is er de schuld van dat mensen niet geloven, dat ze slecht zijn en slechte dingen doen; nee, het is hun eigen schuld. Wat wel van God komt is het geloof in Christus. Dit is een geschenk waaruit de vergevingsgezindheid van God blijkt. Het is ook een geschenk van God dat er mensen gered worden op grond van het werk van Christus' (volgt Schriftbewijs).

Een weergave van de Dordtse Leerregels II (slot)

Nog één keer willen we graag in het kader van een boekbeoordeling terugkomen op de Vuurbaak-uitgave *De Dordtse Leerregels vertaald in gewoon Nederlands*.

We hebben de vorige keer de werkgroep, die voor deze uitgave verantwoordelijk is, geprezen op het punt van de weergave van de afgewezen dwalingen. Dat is een niet geringe prestatie. Daarvoor is een behoorlijke kennis van het remonstrantisme nodig dat zeer zeker in de grondlijnen wel uitermate actueel blijft (denk aan allerlei methodisme!), maar toch ook typisch van de zeventiende eeuw is in zijn concrete vormgeving.

We wilden voor een lief ding dat we hetzelfde konden zeggen van de weergave van de *gereformeerde* stellingen in de *Leerregels*.

Maar dat lukt ons jammer genoeg niet, op hoeveel punten we in de beoordeling tot een positief resultaat kunnen komen. Maar daar staan teveel negatieve punten tegenover en ook van teveel gewicht.

Ik wil dat in de eerste plaats illustreren aan het voorbeeld dat de bewerkers zelf in hun 'toelichting bij de vertaling' hebben gekozen, nl. het vijfde artikel van het eerste hoofdstuk en vervolgens aan het *opschrift* van ditzelfde eerste hoofdstuk.

Eerst dus DLR I,5. Laten we dit artikel eerst afdrukken in de tekst die we vinden in *Van credo tot amen*, dat is de tekst die de synode van Arnhem, 1981 heeft vastgesteld in nauwe aansluiting aan de oorspronkelijke Dordtse tekst:

'Van dat ongeloof (waarover in het voorgaande artikel is gesproken, J.K.), evenals van alle andere zonden, is God volstrekt niet de oorzaak, maar draagt de mens de schuld. Daarentegen is het geloof in Jezus Christus

Achter de vertaling van 'ongeloof' in: 'dat mensen niet geloven' ligt de overweging, zo vertelt de werkgroep, dat het hedendaags Nederlands voor een *beweging* of *handeling* bij voorkeur een werkwoord' gebruikt. Laat dit zo zijn – meer dan een voorkeur is het toch ook niet – dan is het nog zonder meer duidelijk dat de vertalers zich gewoon vergissen, wanneer ze het 'dat mensen niet geloven' verbinden aan 'dat ze slecht zijn'. Ik vermoed hier een black out. Maar dan wel één met behoorlijke gevolgen! Want de kwestie waar het hier in de Leerregels om gaat is helemaal niet dat de mensen niet geloven *dat ze slecht zijn*, maar dat ze niet geloven *in het Evangelie* en het gaat om de oorzaak *daarvan*. Een aparte vraag is, of het waar is dat 'zonde' door 'slechtheid' of iets dergelijks moet worden weergegeven. Maar ook als we daar even van afzien, dan is de weergave van 'en van alle andere zonden' in: 'dat ze slecht zijn en slechte dingen doen' zonder meer onjuist: tegen de tekst en de kontekst. Het ongeloof is een zonde. Dat is één. Er zijn nog vele andere zonden. Dat is twee. Maar God is noch van het één noch van het ander de schuld. Dat is de eenvoudige zin van de woorden. Wellicht zijn de vertalers tot deze misser gekomen, omdat ze wat al te gemakkelijk afstand hebben genomen van de mogelijkheid die ook het hedendaags Nederlands nog royaal heeft om het werkwoord dat een handeling aangeeft weer te geven als een zelfstandig naamwoord. 'Het ongeloof' heeft als een *begrip* een veel grotere duidelijkheid en bondigheid dan het: 'dat mensen niet geloven'. En om dat begrip en de bespreking daarvan (de oorzaak van het ongeloof) gaat het nu juist in de Leerregels. Uit dit voorbeeld kan in ieder geval duidelijk zijn dat het er voor de vertalers zelf niet duidelijker op werd toen ze het zelfstandig naamwoord 'ongeloof' opofferden aan wat zij eis van het hedendaags

Nederlands achten. Toen begrepen ze het kennelijk zelf niet meer. Jammer dat ze juist dit artikel hebben gekozen als voorbeeld van hun vertaalmethode. Dan zouden er toch echt wel sterker passages uit hun werkstuk naar voren zijn te halen!

Ik geloof dat de vertalers een beetje last hebben gehad van die 'voorkeur' van het hedendaags Nederlands. Het is een *dwang-gedachte* geworden. Ik kan ook zeggen: men heeft de mogelijkheden van het tegenwoordige Nederlands niet soepel gebruikt. Het is als harnas gaan functioneren. En dat heeft voor hen geen overwinningen bewerkstelligd. Tenminste vaak niet.

Laat ik dat illustreren aan de weergave van het opschrift van het eerste hoofdstuk. Dordrecht heeft erboven gezet: Van de goddelijke verkiezing en verwerping. In *Van credo tot amen* is dat geworden: De goddelijke uitverkiezing en verwerping. Men ziet: in de modernisering van Arnhem 1981 zijn de begrippen als zodanig gehandhaafd. Hetzelfde is trouwens het geval in *Nederlandse Belijdenisgeschriften*, 1983: De goddelijke verkiezing en verwerping, lezen we hier als opschrift. Het is m.i. noodzakelijk deze begrippen te handhaven. Ik wil zeker niet zo ver gaan als ik onlangs ergens las: de vorm 'verwerping' zou nog wél aanvaardbaar zijn, maar er zou geen werkwoord van gemaakt mogen worden! Op die manier vervreemd je de mensen natuurlijk binnen de kortste keren van de *inhoud* van de gereformeerde belijdenis bij nominale handhaving! Maar juist omdat het om die inhoud gaat, moeten de *duidelijke begrippen* ons ten dienste blijven staan. De vertalers uit Groningen laten zich echter door een dwanggedachte leiden: wat in de 17e eeuw een zelfstandig naamwoord was (en daarbij zien ze over het hoofd dat de Leerregels ook in de tijd van de concipiëring in vrij grote mate de abstractie hebben toegepast!) moet nú in werkwoordelijke vorm worden weergegeven. En zo luidt nu het opschrift: 'God heeft besloten om bepaalde mensen aan te nemen als kind en de anderen te blijven afwijzen'. Zo staat het dan vervolgens ook bij voorbeeld in I,7: 'God heeft besloten een bepaald aantal mensen als kind aan te nemen. Dat besluit staat eens en voor altijd vast'.

Laat ik beginnen te zeggen, dat er echt positieve kanten aan deze weergave zitten. Het gaat Dordrecht inderdaad om *het besluit* van Gods verkiezing. En die verkiezing is *uitverkiezing*: *bepaalde personen wél*, anderen niet.

Maar de vertalers hebben te gemakkelijk gedacht over het prijsgeven van geijkte termen,

die voor begrippen staan. Want bij alle goede wil zou ik nooit in kunnen stemmen met dit opschrift als weergave van het authentieke en oorspronkelijke. In deze weergave wordt Gods besluit betrokken op *de aanneming tot kind* van bepaalde mensen. Maar daar gaat het Dordrecht niet allereerst om. Dat is zelfs een andere zaak, strikt genomen. Het gaat Dordrecht – en dat is letterlijk in I,7 te lezen! – om de uitverkiezing *tót* de eeuwige zaligheid. Dat mag men niet identificeren met Gods besluit om tot kind aan te nemen. Want het laatste, de aanneming tot kind, is het schenken *van* en het stellen *in* een *rechtspositie*, die ook ten deel valt aan sommigen, die *niet* zijn uitverkoren tot de eeuwige zaligheid. Met andere woorden: er is een besluit van God om tot zijn Verbond te roepen en in zijn Verbond een plaats te geven. Men kan dit ook *een* verkiezing noemen. Maar dat is *niet* de verkiezing waar het Dordrecht om gaat! En als men, zoals de vertalers doen, het één in het ander schuift, dan loopt men het grote gevaar *het verbond en de verkiezing* (zoals wij daar in de geloofsleer over hebben leren spreken) te identificeren. En dáartegen spreken de Schriften een krachtige en duidelijke taal! Daartegen heeft de kerk ook telkens weer positie moeten kiezen. Hier is aan onder meer de strijd van de Vrijmaking te danken.

Maar we zijn nog niet aan het eind van de moeiten. Niet alleen het begrip 'verkiezing' is prijs gegeven. Dat is ook met 'verwerping' het geval. Maar zoals de vertalers niet in staat bleken om de inhoud van het begrip 'verkiezing' goed weer te geven, zo zijn ze het ook niet bij 'verwerping': 'en de anderen te blijven afwijzen'. Het komt iets anders in I,15 terug. Laat ik dat helemaal in de weergave van de vertalers citeren, omdat we dan ook kunnen zien, dat er niet alleen te kritiseren is, maar ook veel om dankbaar voor te zijn. Het is m.i. een mooie en sterke weergave, aldus:

'We hebben het niet verdiend dat God ons uitkoos. Dat laat de Bijbel juist hierin zien: niet alle mensen zijn uitgekozen, maar God heeft sommigen *overgeslagen*. Naar eigen goeddunken heeft Hij een rechtvaardig besluit genomen, waarop Hij nooit terug zal komen; Hij laat die mensen in de ellende, die ze zelf over zich gehaald hebben en geeft het hun niet zich te bekeren en te gaan geloven. Zo blijven ze hun eigen leven leiden en blijft het vonnis van God over hen van kracht. Tenslotte veroordeelt Hij hen om voor eeuwig naar de hel te gaan vanwege hun ongeloof en al hun overige slechtheid. Dit om

zijn rechtvaardigheid duidelijk te laten uitkomen . . .

Wij noemen dit 'het besluit om mensen af te wijzen'. Het betekent niet dat God de oorzaak is van het kwaad; het zou godslasterlijk zijn dat te denken. Dit besluit maakt Hem tot een onberispelijk en rechtvaardig rechter over en een geducht wreker van het kwaad.'

We concentreren ons nu op de weergave van het begrip 'verwerping'. Dat is hier: 'het besluit om mensen af te wijzen'. Bij vergelijking blijkt dus dat het 'blijven' uit het opschrift is verdwenen. Mee op grond daarvan neem ik aan dat het *blijven* uit het opschrift wil zeggen: toen God in zijn besluit bepaalde mensen uitverkoos, heeft Hij *in tegenstelling daarmee* anderen 'afgewezen'. Maar duidelijk is wat anders! Want 'blijven afwijzen' suggereert veel meer, dat er *eerst* afwijzing was, dat er toen een andere situatie kwam, maar dat dit in de afwijzing geen verandering bracht. En dat is volstrekt niet de bedoeling van Dordrecht. Het is ook niet gereformeerd gedacht. Het is ook allerm minst Schriftuurlijk. Maar wat de vertalers bedoelen is door hen niet duidelijk in gewoon Nederlands weergegeven. Als ik hun bedoeling vat, dan hebben ze wel een goede zaak op het oog. Het is de goede zaak, die in I,15 met even zoveel woorden tot uitdrukking wordt gebracht: dat over de verwerping alleen goed kan worden gesproken, wanneer *hét* is in het raam van de grote verwondering, dat God ons, schuldige zondaren, in Christus heeft uitgekozen vóór de grondlegging van de wereld. Maar wat in de tekst van I,15 in de explicatie van het begrip verwerping aan de orde komt, dat wordt door de vertalers op een ongelukkige manier in het opschrift ingewrongen. En nu ontstaat er (ook als we de goede bedoeling honoreren) de volkomen onjuiste gedachte als zou de kerk in de Leerregels willen zeggen dat toen God de Here het besluit nam om sommige mensen aan te nemen, Hij *tòch* ook besloot om bij de afwijzing van anderen te *blijven*. Wanneer we in die richting denken, dan is wel de blik gericht op wat hoofd-zaak in de christelijke leer is, maar ten koste van het kostbare gegeven van de eeuwigheid en de onveranderlijkheid van de raad van God. Misschien denkt een lezer: wordt hier niet al te breed op subtiliteiten ingegaan? Ik geloof het niet. Ik geloof dat de vertalers uit Groningen te prijzen zijn dat ze in hun jeugd (ze hebben elkaar gevonden in het kader van de gereformeerde studentenvereniging in Groningen) hun energie gemeenschappelijk aan zó'n project hebben gegeven. Ik ben er ver vandaan daar laatdunkend over te doen.

Het is een feestelijke zaak dat er jongeren zijn die *deze* aandacht voor de leer van de kerk hebben. Want er moeten wat zweetdruppeltjes aan te pas gekomen zijn, daar in Groningen! Maar daarom juist meen ik dat deze werkgroep er ook recht op heeft serieus te worden genomen. En dat betekent in ieder geval ook, dat *als* er gekritiseerd moet worden, en dat moet! – het dan gebeurt met het overleggen van de argumentatie.

In het bovenstaande heb ik daar een poging toe gedaan. Natuurlijk, er is op allerlei punten nog verder te praten. Ik meen op een beperkt aantal duidelijk te hebben gemaakt, dat deze weergave zeker niet integraal als geslaagd beschouwd kan worden. Ik meen ook, reeds in het eerste artikel, één van de oorzaken daarvan te hebben aangewezen: men is zich onvoldoende bewust geweest van het feit dat de mannen van Dordrecht ten tijde van het opstellen van de Leerregels voor een *bepaald* niveau van formuleren hebben gekozen. Men heeft *de taal van de kerk* gesproken. Jazeker, maar men heeft die kerk ook gediend door duidelijke distinctie, door scherpe begripsbepaling en een consistent woordgebruik. Het is ook met deze wapens dat men de confrontatie met de tegenstander heeft aangekund: een dogmatische strijd vraagt klare begripsbepaling. Athanasius wist er ook alles van in zijn strijd tegen Arianen en semi-arianen. En dat is vandaag niet anders. Deze wapens moeten we niet te gemakkelijk inleveren. En ook in het Nederlands van vandaag gaat de strijd door! Het is een goede zaak *daarin* makkers te zijn, of om het gedragener te zeggen: elkaar in Groningen en in Kampen te vinden in de éne dienst, de militia Christi.

J. Kamphuis

De eigenheid van het gereformeerd onderwijs

Gereformeerde onderwijsgeevenden hebben hun eigen vereniging, de GVOLK. Kort geleden heeft deze vereniging haar vijftienjarig bestaan gevierd. Eén van de vruchten daarvan is een jubileumboek, een bundel artikelen die gezamenlijk een levendig beeld opleveren van het eigen karakter van het gereformeerd onderwijs.

De redacteurs van het boek hebben niet gekozen voor een systematische geschiedschrijving van vijftien jaar GVOLK. De geschiedenis van het gereformeerd onderwijs

vanaf de vrijmaking tot 1974 is beschreven in 'Door Hem het Amen', een nog steeds verkrijgbaar boek dat destijds mede door de GVOLK is uitgegeven.

De nieuwe jubileumbundel biedt studies die duidelijk maken wat het gereformeerd onderwijs beoogt. De diverse artikelen zijn al eerder gepubliceerd in *Woord en School*, het maandblad van de GVOLK. Een verantwoording daarvan wordt niet gegeven, maar de lezer kan dat zo hier en daar merken, b.v. als in het ene artikel verwezen wordt naar de oorspronkelijke versie van een ander artikel (p. 203), als 'nu' 1981 blijkt te zijn (p. 7) of waar Van Kemenade minister genoemd wordt (p. 132).

De inhoud van de artikelen is echter volop actueel en is blijkens verwijzingen naar recente literatuur ook up-to-date gemaakt. Het eerste, omvangrijke, artikel is van de hand van drs. G. J. van Middelkoop. Een uitstekend visitekaartje van het gereformeerd onderwijs. In een rustig betoog wordt een oriëntatie geboden op de plaats en de bedoelingen van de gereformeerde school. Er wordt uitgelegd wat het betekent dat die school christelijk wil zijn, dat ze zich aan de confessie bindt en nauw gelieerd is met de Gereformeerde Kerken. Verder wordt er tegen de achtergrond van een beschrijving van moderne culturele ontwikkelingen een mensvisie geschetst die voor het gereformeerd onderwijs richtingbepalend moet zijn. Centraal staat daarin dat Gods kinderen een dienst mogen en ook moeten vervullen in de wereld, 'waarbij de prioriteiten bepaald worden door de bouw van Gods Kerk en Koninkrijk' (p. 46). Deze visie geeft houvast en maakt een leven in de wereld mogelijk dat zonder krampachtigheid koers houdt.

Prof. Van Bruggen schrijft in het tweede artikel ook over het christelijk karakter van de gereformeerde school; hij spitst zijn betoog toe op heel concrete punten, b.v. op de gezamenlijke levensstijl in en om de school. Over de moeilijke taak leerlingen voor te bereiden op een functioneren in de maatschappij schrijft drs. G. H. de Leeuw. Ds. Arnold gaat in op de onderscheiden taken van resp. ouders, onderwijsgevend en de dominee in de 'catechese'. In dezelfde lijn pleit vervolgens GVOLK-voorzitter Kisjes voor een veel betere samenwerking tussen gezin, kerk en school. Het volgende artikel van mevr. B. van Bruggen, gaat over godsdienstige vorming in de puberteit.

Het gereformeerd onderwijs is zich altijd bewust geweest van haar plaats in de geschiedenis van de lage landen. Daarvan geeft

ook de GVOLK-bundel blijk. Drs. R. de Boer gaat in op verwijten die Groen van Prinsterer (één van de vroege voorvechters van de vrije christelijke school) wel gemaakt zijn over diens afwijzing van de neutrale staat en van de neutrale school. De Boer laat zien dat Groen onrecht wordt gedaan als deze wordt voorgesteld als een staatspedagoog die de macht van de overheid wilde gebruiken om het christelijk geloof te verbreiden. De meer recente geschiedenis komt aan de orde in het overzicht dat H. Veldman geeft van politieke ontwikkelingen rond het voortgezet onderwijs en ook in het analyserende artikel van S. J. Sietsma over 'onderwijs en grondwet'.

Nog twee bijdragen zijn niet genoemd. C. van den Berg laat in een artikel zien hoezeer ook in het bewegingsonderwijs principiële achtergrondsvragen belangrijk zijn. J. van der Steeg geeft een nuchtere bespreking van onderwijsmethoden (m.n. de leesmethode 'Letterstad') die weliswaar ontwikkeld zijn door mensen met een onaanvaardbaar mensbeeld, maar die daarom nog niet onbruikbaar zijn in de gereformeerde school.

De GVOLK heeft een waardevolle bundel uitgegeven. Het is zeker geen overbodige luxe als veel gereformeerden bezig blijven met zelfkritische bezinning op wat we zo gemakkelijk als een vanzelfsprekende verworvenheid gaan zien en dus verwaarlozen. Dit boek kan daartoe stimuleren, vooral ook omdat het er niet voor terugschrikt de hand in eigen boezem te steken, b.v. in de bijdragen van prof. Van Bruggen, van De Leeuw en van Kisjes.

Als extra aanbeveling valt nog te melden dat het boek verlucht is met tal van foto's.

K. Veling

gaan. Op de socialistische vleugel wordt – uit gebrek aan fundamentele bezinning – teveel populisme gehuldigd om een dam op te werpen tegen deze vorm van verloedering van ons samenlevingspatroon. Daar helpt geen braafheidsvertoon en klaagzang tegen. Alleen helpt helderheid in zaken van politiek. Is politiek vormgeving van zedelijke kracht of exploitatie van verborgen materieel gewin? Daar valt de beslissing.

Verloedering door gokken

Uit Hervormd Nederland nemen we met instemming iets over uit de 'Kanttekening' van ds L.H. Ruitenberg. Nadat hij gewezen heeft op de loterij-raad, die het aantal casino's met 8 heeft laten uitbreiden en ook op de voetbal-toto, schrijft hij:

Zoiets acht ik nu een vorm van verloedering, een woord, dat op slordigheid, onhelderheid duidt. Op modder en drek. Dat mensen behoefte aan spanning hebben is duidelijk. Als men wordt gedwongen in strakke regelmaat te leven, als er geen verrassingen te verwachten zijn, dan zoekt men middelen om aan dat keurslijf te ontkomen. Het spel is dan van wezenlijke betekenis. Wee de mens, die zo verkrampt, zo angstig is, dat hij niet spelen kan.

Maar wat zien we nu? Dat in snel tempo alles onder de winst in financieel opzicht wordt benaderd. Het beroepsvoetbal is tot mensenhandel geworden. Sponsors zien er brood in, laten de jongelui draven dat het een lust is. Zij worden, via de toto, door een immens gokstelsel omgeven. Het symbool, de bekroning van dat alles is het gokpaleis. De stille ruimte met gefascineerde blikken op het springen van het balletje. 'Faites vos jeux', roept de croupier deftig, ook in Scheveningen. 'Jeux', spelen, heeft de man gezegd. Maar juist het wezen van het spel: Het meten van elkaars kracht of intellect of inzicht is afwezig. Het is geen spel, maar zucht om een beetje aan de vanzelfsprekendheid van loon-naar-werken te ontkomen en rijker te worden zonder inspanning. En dit wordt in wettelijke vorm gegoten door de huidige christelijk-liberale regering. Van de weerstanden die vroeger in AR-hoek bestonden tegen het vercommercialiseren van gemeenschapstaken merkt men weinig, sinds deze groep in het KVP-achtige CDA is opge-

Ziekelijke zelfkleineren

In Trouw hekelt Okke Jager het vertoon van valse bescheidenheid, door hem een 'vergeestelijkte vorm van verspreiding van vals geld' genoemd. Hij geeft daarvan enkele aardige voorbeelden, die we willen doorgeven:

Men wil vooral de indruk vermijden dat men zichzelf voor belangrijk houdt. Het wordt steeds meer gebruikelijk dat een spreker (zelfs een politicus) zich reeds in de zaal bevindt, vóórdat deze zich met hoorders vult. Men wil duidelijk laten blijken, dat men niet wil opvallen.

In de taal weerspiegelt deze mode zich in een zondvloed van verkleinwoorden. Een referaat dient zich aan te dienen als een praatje (volgens het woordenboek een onbeduidend gesprek of verzinsel). Elk boek heet nu een boekje.

Genoegens werden altijd met een verkleinwoord aangeduid – om het genoeglijk te houden (zoals bij het aandoenlijke van koosnaampjes), maar vooral om elke gedachte aan uit-de-band-springen bij voorbaat te ontzenuwen. Mannen die het er goed van nemen, gaan een hapje eten, of een dagje uit. Deze gewoonte is van de vrije tijd overgeslagen naar de werktijd, van het plezier naar de prestatie. Wij zeggen niet meer alleen dat wij een bloemetje hebben meegenomen of een aardigheidje, maar ook (in een omgekeerd visserslatijn) dat wij een klusje hebben opgeknapt, een zaakje hebben afgehandeld, een versje hebben geschreven of een reisje hebben gemaakt om ergens een praatje te houden.

Dit mitigerend woordgebruik is ook overgeslagen naar de domineeswereld:

Natuurlijk zijn er gevallen waarin dit woordgebruik volkomen terecht is: zelfs een preek

kan tegenwoordig een praatje zijn. Maar meestal doet men zichzelf opzettelijk te kort. Wat vandaag een ambt het zwaarst doet wegen, is de noodzaak doorlopend te bewijzen, dat dit ambt geen moment overschat mag worden. Vakantiekleding onder werktijd moet suggereren, dat het werk niet zoveel om het lijf heeft.

Steeds meer predikanten laten overal in hun wijk terloops de opmerking vallen: och, ik doe maar zo'n beetje... Daar worden zij niet voor betaald. Maar omdat zij aan iedereen willen laten merken dat zij niet meer op een voetstuk willen staan, laten zij zich liever uit de goot oprapen. Bukkend als een voetwassende paus zeggen zij bij elk bezoek, dat hun werk echt niet zoveel betekent. Op die manier gaat iedereen denken dat dit nog wáár is ook.

Okke Jager wijst er dan verder op dat ook kerk en theologie door deze ziekelijke zelfkleining zijn aangetast:

Om te voorkomen dat een ander het zegt, zeggen zij al bij voorbaat zélf dat zij op dit gebied niet deskundig zijn. De theologie die toch al tijdenlang een heilig onzag had voor de huidige wetenschap en haar zogenaamd autonome ontwikkeling, wil graag de eerste zijn om de minste te wezen.

Theologen die zeggen dat de theologie toch eigenlijk niet zoveel voorstelt, hebben daar ook nog succes mee, zoals de marktkoopman die altijd nadrukkelijk verklaarde dat hij zijn kopers prullen in de hand stopte. Wie dát zei, kon geen bedrieger zijn. Dat het achteraf toch prullen bleken te zijn, vond men wel een komische zet.

Het is zeker waar, dat er te veel arrogantie heerste in de traditionele academische theologie, die krampachtig de pretentie moest hooghouden een gerespecteerde plaats in te nemen onder de moderne wetenschappen, omdat zij allereerst de belangen diende van het kerkelijk instituut, dat zich moest aanpassen aan een omgeving waarin de wetenschap als een primaire waarde gold.

En niet geringer is de aanmatiging van moderne theologen, die met een beroep op de onaangepastheid van het evangelie hun persoonlijke buitenissigheden vieren in een cultus van zelfbevrediging. Maar dat er een andere theologie nodig is, wil niet zeggen dat 'de' theologie weinig te betekenen heeft.

Hetzelfde geldt van slaafse slagzinnen zoals 'de waarde van het kerkelijk instituut is maar betrekkelijk' en 'de kerkdienst is ook niet alles' en 'christen-zijn stelt niet zoveel voor'. Omdat de wekelijkse ontmoeting met de gemeente mij ook voor academische theologen noodzakelijk lijkt, kan ik over de waarde van kerkdiensten in zeer uiteenlopende plaatsen meepraten – of 'een beetje meepraten', zoals wij dit in onze tijd moeten uitdrukken (met een nadrukkelijke onderstreping van wat vanzelfsprekend is). Daarom weiger ik mij aan te sluiten bij het tijdelijk gebruik om de betekenis en de uitwerking van kerkdiensten te minimaliseren.

We zijn het niet vaak met Okke Jager eens. Maar wat hij schrijft over de noodzaak, ook voor academische theologen, om de wekelijkse erediensten bij te wonen is ons uit het hart gegrepen. Hij wil de uitwerking van deze kerkdiensten niet gering achten. Inderdaad. Maar daarom komt het er wel op aan wàr men kerkt. De gestage druppel holt de steen uit. Ten goede òf ten kwade!

Zorgen van de Gereformeerde Bond in de Hervormde Kerk

Na ampele bespreking heeft de Gereformeerde Bond een schrijven doen uitgaan aan de kerkeraden die tot deze groepering behoren, waarin zorgen worden geuit over de interne kerkelijke ontwikkeling. We geven het volgende door:

Onze zorgen richten zich daarbij naar twee kanten. Wanneer we onze kerkelijke weg in direct verband zien met onze belijdenis, dan moet ook – en dat is onze eerste zorg – de nauwe verbinding tussen kerk en ambt, vooral ook in de plaatselijke gemeente, worden beseft.

Wat is gemeentelijk leven zonder ambtelijk toezicht, zonder verband met de ambtelijke vergaderingen? We staan in een gereformeerde kerk. Daarvoor willen we ook stáán! Dat betekent ook, dat we artikel XXXI van de Nederlandse Geloofsbelijdenis voluit ernstig nemen – als behorende tot onze confessie – als accoord van kerkelijk belijden. Daar wordt immers gezegd, dat het kerkelijk leven gediend wordt door de ambten, 'door de wetige regering der Kerk, met aanroeping van de Naam Gods en goede orde, gelijk het Woord Gods leert'. Niemand mag zich ook 'met onbehoorlijke middelen indringen' in de gemeente Gods. Hij moet de tijd 'dat hij van God beroepen wordt' afwachten. Wij weten weliswaar, dat onze kerk het met het ambt

wel eens op een accoordje heeft gegooid, vanwege ongereformeerde theologieën. Anderzijds constateren wij met schaamte, dat daar, waar met de mond de belijdenis wordt geroemd, ambt en orde soms ook met voeten getreden worden.

Dat men het in de Hervormde Kerk 'wel eens' op een accoordje heeft gegooid, vanwege ongereformeerde theologieën lijkt ons de zaak wel erg rooskleurig voor te stellen. Maar we verstaan welke onrust er 'aan de ene kant' bestaat: met een beroep op 'evangelische' en 'bijbelgetrouwe' standpunten minachting voor het 'institutaire'. Een soort 'conventikel'-vorming dus.

Aan de andere kant is er deze zorg:

In de tweede plaats is onze zorg, dat de kerkelijke weg, die sommigen onder ons willen gaan, zo breed is dat de grenzen tussen gereformeerd en niet-(meer)gereformeerd diffuus worden. We denken daarbij niet alleen aan identiteitsvervaging als het gaat om de liturgische inrichting van de eredienst (wat ook direct met het gereformeerd belijden te maken heeft) en aanvaarding van de vrouw in het ambt. We denken vooral aan invloeden van eigentijdse theologen, die hoezeer ook van 'formaat', toch niet gereformeerd zijn en niet de weg gaan van de belijdenis der kerk, zoals ons die in de Drie Formulieren van Enigheid gegeven is. Te denken valt aan de theologie van Karl Barth en diens volgelingen.

Wanneer we als gereformeerde stroming in de Hervormde Kerk minder weerbaar worden ten opzichte van genoemde theologen, zal dat ons staan in de Hervormde Kerk zo beïnvloeden dat onze gereformeerde identiteit, ook in de kerkelijke weg die we willen gaan, vervaagt.

Concreet gesproken gaat het hierom:

Laten we concreet worden. Enerzijds signaleren we soms in publicaties genoemde theologische ontwikkelingen. Anderzijds zien we in toenemende mate, dat predikanten, soms nog maar kort gesteld in het ambt van die naar des Woords, zich indringen in andere gemeenten, en dan voorgaan in groepen, die geheel los staan van het ambt. Soms gebeurt dit onder een duidelijk niet-kerkelijke vlag, namelijk in samenkomsten onder politieke noemer (S.G.P.), in het kader van het behoud van bijbelvertaling (G.B.S.), in verband met andere verbanden op godsdienstig terrein. Soms gebeurt het in het kader van niet-hervormde zendingsverbanden. Soms ge-

beurt het expliciet naast de plaatselijke gemeente, waar ambt en sacrament in gereformeerd-bijbelse zin functioneren, waar het gemeentelijke leven in bijbelse zin geleid wordt.

We zien bijvoorbeeld blijkens aankondigingen – her en der groepen opduiken, waar voorgangers voorgaan, die zich kennelijk niet afvragen of de samenkomsten nog iets met kerk en ambt hebben uit te staan en zó nog een relatie hebben tot het gereformeerd belijden, waarin zicht op ambt en gemeente niet van ondergeschikte betekenis zijn.

Zien we in dit alles intussen een binnen-kerkelijke afscheiding zich voltrekken? Dat is – naast de ontwikkeling met betrekking tot 'Samen op Weg' – onze grote zorg. Meer een meer raken hervormd-gereformeerde gemeenten op een onkerkelijk spoor, waar niets meer te herkennen is van het spoor van de hervormd-gereformeerde vaders.

Het komt ons voor dat, nu de gemeenten openliggen voor bredere informatie van links en rechts, met name ook door de persmedia, er invloeden merkbaar worden in hervormd-gereformeerde gemeente, die het karakter van onze beweging aantasten, zowel op een flank, die te weinig kritisch is naar het brede midden van de kerk, als naar een flank, die separatistisch van aard dreigt te worden. Invloeden van de midden-orthodoxie enerzijds en van gescheiden kerken anderzijds doen zich meer dan vroeger onder ons gevoelen.

Het is duidelijk dat met de 'gescheiden kerken' niet de kerken bedoeld zijn die uit Afscheiding en Doleantie zijn ontstaan, maar interne separatistische bewegingen.

Het is ook duidelijk – en dat nog wel in het jaar dat we de Afscheiding van 1834 herdenken, 150 jaar geleden – dat het oude probleem hier weer ligt. Een kerk die officieel zich niet houdt aan de belijdenis en die officieel Schriftkritiek toelaat kwéékt dergelijke onkerkelijke bewegingen.

Daarom is de daad van de Afscheiding nòg actueel: de kerk zèlf tot reformatie brengen door zich af te scheiden van hen die niet 'van de kerk' zijn. Zo alleen voorkomt men dergelijke problemen en zorgen.

W. G. de Vries